

Nataliia Shcherbii

Karpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stefanyka (Ukraina)

ORCID: 0000-0002-1431-9595

Uwagi do genealogicznej klasyfikacji języków słowiańskich – polski vs ukraiński vs rosyjski

Notes on the Genealogical Classification of Slavic Languages – Polish vs Ukrainian vs Russian

Abstrakt

W artykule omówiono genezę języka ukraińskiego w kontekście historycznym, politycznym i lingwistycznym, podkreślając jego odrębność od języka rosyjskiego, wbrew utrwalonym stereotypom, których źródłem są rosyjska propaganda i sowiecka narracja o „bratnich narodach”. Autor, opierając się na dotychczasowym stanie badań, podważa mit o istnieniu wspólnego języka staroruskiego, z którego miałyby wyewoluować języki rosyjski, ukraiński i białoruski. Wskazuje, że ukraiński rozwijał się niezależnie, posiadając wiele cech wspólnych z językami zachodniosłowiańskimi, zwłaszcza polskim i słowackim, a nie z rosyjskim. Historyczne próby rusyfikacji, jak zakazy wydawania książek w języku ukraińskim i manipulacje historyczne, miały na celu eliminację odrębnej tożsamości językowej Ukrainy.

Artykuł analizuje także klasyfikację języków słowiańskich, wskazując, że wielu językoznawców – szczególnie rosyjskich – zaniżało znaczenie ukraińskiego jak oddzielnego języka. Ukraińscy badacze, tacy jak Stepan Smal-Stocki czy Jurij Szewelow, mimo sowieckich represji, starali się w sposób naukowy udowodnić odrębność języka ukraińskiego. Autor przedstawia także fonetyczne,

gramatyczne i leksykalne różnice i podobieństwa między ukraińskim a innymi językami słowiańskimi, akcentując na tym, że język ukraiński ma więcej cech wspólnych z językiem polskim czy białoruskim niż z rosyjskim.

Słowa kluczowe: *języki słowiańskie, genealogiczna klasyfikacja języków słowiańskich, cechy fonetyczne, cechy morfologiczne.*

Abstract

The article discusses the origins of the Ukrainian language in historical, political, and linguistic contexts, emphasizing its independence from the Russian language, in contrast to entrenched stereotypes stemming from Russian propaganda and the Soviet-era narrative of “brotherly nations.” The author challenges the myth of a common Old East Slavic language from which Russian, Ukrainian, and Belarusian are believed to have evolved. He argues that Ukrainian developed independently and shares many features with West Slavic languages, especially Polish and Slovak, rather than with Russian. Historical attempts at Russification—such as bans on publishing books in Ukrainian and manipulative historical reinterpretations—were aimed at erasing Ukraine’s distinct linguistic identity.

The article also examines the classification of Slavic languages, pointing out that many linguists – particularly Russian ones – have downplayed the significance of Ukrainian as an independent language. Ukrainian scholars such as Stepan Smal-Stocki and Yurii Shevelov sought to scientifically prove the distinctiveness of Ukrainian despite repressions under the USSR. The author also presents phonetic, grammatical, and lexical differences and similarities between Ukrainian and other Slavic languages, noting that Ukrainian shares more features with Polish and Belarusian than with Russian.

Key words: *Slavic languages, genealogical classification of Slavic languages, phonetic features, morphological features.*

W ciągu ostatnich lat Ukraina stała się tematem przewodnim w mediach. Powodem tego jest pełnoskalowa wojna, która wpłynęła na geopolitykę oraz zwróciła uwagę świata na Ukrainę, jej historię, kulturę i język. Wojna rosyjsko-ukraińska ma charakter hybrydowy, ponieważ oprócz konfliktów wojennych trwa atak informacyjny na świadomość obywateli. Rosyjska propaganda wciąż posługuje się starym, już dawno obalonym przez naukę stereotypem - mitem o trzech „bratnich narodach”, który jest potwierdzeniem tego, że nie ma odrębnego narodu i języka ukraińskiego.

W Polsce utrwalilo się błędne przekonanie, że język ukraiński jest niemal tożsamy z rosyjskim. Wpływ na tę opinię miało między innymi podobieństwo alfabetów opartych na cyrylicy oraz propagowane przez lata teorie rosyjskich, a później także zachodnich slawistów, sugerujące jedność obu języków. Przekonanie o niewielkich różnicach między językiem ukraińskim a rosyjskim częściowo wynika z braku świadomości językowej, a także z utrwalonej historycznie percepcji. Przez dekady Ukraina była postrzegana nie jako niezależne państwo z własną kulturą, językiem i tożsamością, lecz jako fragment jednolitego obszaru pod wspólnym szyldem ZSRR. Jednak nawet powierzchowny kontakt z językiem ukraińskim jest w stanie podważyć ten stereotyp. Co więcej, okazuje się, że znajomość ukraińskiego jest znacznie bardziej pomocna w nauce języka polskiego niż znajomość języka rosyjskiego.

Poniżej poddano szczegółowej analizie pochodzenie języka ukraińskiego na tle innych języków słowiańskich, z uwzględnieniem zarówno faktów historycznych, jak i wspólnych oraz odmiennych cech lingwistycznych.

Mit o trzech „bratnich narodach”

Podział języków słowiańskich na poszczególne grupy ma przede wszystkim charakter geograficzny i historyczny. Wydzielenie grupy wschodniosłowiańskiej z językiem rosyjskim w centrum było realizacją mitu o «древнеруськой народности», zgodnie z którym należało scementować jedność narodową Rosyjskiego imperium z jej lokalnymi grupami - Rosjanami, Ukraińcami i Białorusinami. (Мавродин, 1950) Ta koncepcja jest polityczną manipulacją i nie ma nic wspólnego z prawdą historyczną.

W Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w nauce i środkach masowego przekazu funkcjonował powszechny mit o Rusi Kijowskiej, jako kolebce trzech „bratnich narodów” (Rosjan, Ukraińców i Białorusinów), jak również mit o Rosji – „starszym bracie” (tendencja do takiego postrzegania historii jest nadal widoczna w Federacji Rosyjskiej). Mity te były umacniane przez doktryny geopolityczne o Moskwie jako „Trzecim Rzymie” i o rzekomym posłannictwie danym Rosjanom przez Boga w świecie słowiańskim. Ta doktryna słowianofilska, którą odrzucają Słowianie Zachodni i Południowi, nieuznający „prawa” Rosji do „opieki” nad nimi, jest nadal w zmodyfikowanych formach kierowana do Ukraińców i Białorusinów. (Trochimchuk, 1998, s. 141; Ciechanowski, 2009)

Prawda jest taka, że ukraińska historia przez stulecia była pisana czy redagowana przez działaczy politycznych i naukowców z Rosji, tak aby była zgodna z ówczesnymi celami władz w Moskwie: "oficjalna historia rosyjska na wskroś jest sfalszowana, stworzona wbrew świadectwom dawnych rękopisów i źródeł, a nawet dawnych kronik". Język ukraiński przez wiele wieków był

niewygodny dla władców Rosji na długo przed dekretem z lat 30. ubiegłego wieku. W 1627 roku car Michał I Romanow nakazał spalenie wszystkich egzemplarzy „Ewangelii pouczającej” autorstwa Cyryla Trankwilliona Stawrowieckiego. Księga ta przedstawiała m.in. obrzędy religijne na Rusi Czerwonej, regionie położonym na pograniczu dzisiejszej Polski i Ukrainy, w języku używanym przez lokalnych mieszkańców. Prawie sto lat później inny władca, Piotr I Wielki, wydał zakaz publikacji w języku ukraińskim i nakazał wyeliminowanie tego języka z ksiąg liturgicznych. Z kolei jego druga żona, caryca Katarzyna I, postanowiła usunąć ukraiński z najstarszej uczelni na terenie współczesnej Ukrainy, czyli Uniwersytetu Narodowego (Akademii Kijowsko-Mohylańskiej). Później Katarzyna II Wielka, która przez 34 lata swojego panowania wprowadziła pańszczyznę, zniszczyła Sicz Zaporoską, umocniła proces narzucania tożsamości narodowej i kulturowej, a także całkowicie zmanipulowała historię dawnej Rusi i Moskwy, w której dzieje wplotła związki z Rusią Kijowską. W efekcie podjęto działania mające na celu przeredagowanie, poprawienie, ukrycie, a ostatecznie zniszczenie setek źródeł historycznych. Na ich gruzach powstała w 1792 roku zafałszowana wersja rosyjskiej historii, która stała się fundamentem późniejszych prac naukowych oraz podręczników szkolnych. Dodatkowo zdecydowała się usunąć język ukraiński z najstarszej uczelni znajdującej się na terenie współczesnej Ukrainy, czyli Uniwersytetu Narodowego (Akademii Kijowsko-Mohylańskiej). (Wojsznis, 2022)

Klasyfikacja języków słowiańskich

Wszystkie te wyżej wymienione historyczne wzmianki miały wpływ na kształtowanie slawistyki jako nauki, szczególnie na klasyfikację języków słowiańskich, której początki sięgają 1571 roku, kiedy czeski gramatysta Jan Blahosław w swojej pracy «Gramatika česká» pisał, że język słowiański jest ogólny i dzieli się na grupy (dialekty) – czeski, słoweński, polski, ruski, mazowiecki, moskiewski i częściowo tatarski. (Blahosław, 1857, s. 337-344) W "Граматика слов'янська" 1643 r. I. Użewycz opisuje gramatyczne i stylistyczne właściwości języka ukraińskiego w porównaniu nie tylko z łacińskim, ale i cerkiewnosłowiańskim (sacra lingua slavonica), i wyodrębnia języki – polski, ruski, czeski i tym podobne. (Ужевич, 1970)

Za ojca naukowej filologii słowiańskiej uważa się Josefa Dobrovský'ego, do którego należy pierwsza próba naukowej klasyfikacji języków słowiańskich z podziałem na grupę wschodnią i zachodnią. W swojej pracy "Institutiones lingua slavica dialecti veteris", 1822 r. (Dobrovský 2018), język rosyjski łączył z językiem starocerkiewnosłowiańskim w jedną wschodnią podgrupę razem z językiem słoweńskim, chorwackim, serbskim. Języki białoruski, rosyjski i ukraiński są wymienione pod jednym określeniem "russica".

Zgodnie z tą klasyfikacją, po zastosowaniu dziesięciu kryteriów wydzielono dwie grupy A i B. Języki wschodniosłowiańskie są podane pod jednym określeniem "russica". Gdyby Josef Dobrovský wydzielił język ukraiński jako samodzielny, nie w składzie "russica", to miałby zapewne wątpliwości, do której z dwóch grup jego odnieść. Nawet gdyby uwzględnić to, że zaproponowane przez uczzonego cechy nie zawsze są obiektywne wobec swoich dystrybutywnych właściwości, to jednak według sześciu z dziesięciu cech dystynktywnych język ukraiński powinien należeć do podgrupy "B", do której zaliczane są języki zachodniosłowiańskie.

Około 1850 roku niemiecki językoznawca August Schleicher, zainspirowany teorią Darwina, opracował koncepcję drzewa genealogicznego języków, która ukazuje rozwój języków przez rozgałęzienia z jednej prajęzykowej wspólnoty, tworząc rodziny językowe, języki, a następnie dialekty. (**Schleicher, 1863**) Model ten stał się popularny jako narzędzie rekonstrukcji języków pierwotnych.

Rosyjscy językoznawcy, korzystając z imperialnej historiografii, zaadaptowali tę koncepcję, tworząc teorię, wedle której język prasłowiański rozpadł się na grupę południowo-, zachodnio- i wschodniosłowiańską, z tej ostatniej miały wyłonić się trzy dialekty: białoruski, małoruski (ukraiński) i wielkoruski (rosyjski). Skrajne wersje tej teorii sprowadzały ukraiński do dialektu języka rosyjskiego.

Adam Antoni Kryński w swojej pracy o językach słowiańskich w 1908 roku podobnie w klasyfikacji wyodrębnił grupę wschodnią, tj. języki ruskie, gdzie język rosyjski nazywa językiem wielkoruskim, a ukraiński - małoruskim południowym. Małą Rusią nazwano tereny tzw. Rusi Kijowskiej, wokół której zaczęła się rozrastać Wielka Ruś (Wielkorosja). (Kryński, 1908)

Grupa języków wschodniosłowiańskich była długi czas względnie jednolita: rozpad na języki białoruski, rosyjski i ukraiński nastąpił, według różnych źródeł, w XIII wieku (upadek Rusi Kijowskiej) lub nieco później. Wyodrębniony język staroukraiński rozwijał się w XVI i XVII wieku. Natomiast współczesny, nowożytny język ukraiński powstał pod koniec wieku XVIII. Momentem przełomowym było wydanie trawestacji "Eneidy" Wergiliusza napisanej po ukraińsku przez Iwana Kotlarewskiego, zbieracza rodzimego folkloru.

Binarny podział, aczkolwiek z innymi językami w podgrupach, wyodrębnił w 1907 roku również Aleksiej Szachmatow, który podzielił języki słowiańskie na zachodnie i południowo-wschodnie (Шaxматов, 1915, s. 99), a trochę później – T. Lehr-Spławiński wydzielił analogiczne jak u Szachmatowa grupę północną i południową. (Lehr-Spławiński, 1957, s. 405) Były też próby bardziej szczegółowego podziału, w którym niemal każdy język słowiański miał prawo do swojego oddzielnego prajęzyka.

Przykładem ignorancji naukowej zróżnicowania wschodniosłowiańskiej grupy językowej (żeby nie powiedzieć lekceważenia) może służyć słownik A. Brücknera, w którym podaje materiał faktologiczny z języków wschodniosłowiańskich pod jedną nazwą "ruski". (Brückner, 1927) Przy wyjaśnieniu form często opuszczane są ukraińskie analogi: Brückner stwierdza [..] czasownik *kochać* wyjątkowo polskim i czeskim, nie uważając za potrzebne nawet wspomnieć o ukraińskim *kochać koxamu* i białoruskim *кахаць*. Takich przykładów jest mnóstwo, jednak kiedy ukraińscy naukowcy starają się opisać czy wskazać cechy dystynktywne języka ukraińskiego, inni językoznawcy mówią o politycznych kontekstach. Podczas gdy język ukraiński, znajdując się w centrum słowiańskiego areału językowego, jest bardzo ważny dla historycznej i porównawczej analizy języków słowiańskich.

Mit ogólnoruskiego języka, z którego rzekomo rozwinęły się trzy języki: rosyjski, ukraiński i białoruski, obalony został około stu lat temu. Jednym z pierwszych, który podważył teorię Aleksieja Szachmatowa o istnieniu wspólnego ogólnoruskiego języka dla trzech wschodniosłowiańskich języków, był ukraiński slawista Stepan Smal-Stocki, który w roku 1913 udowodnił, że ukraiński ma więcej cech wspólnych nawet z językiem serbskim niż z rosyjskim. (Смаль-Стоцький, 1927) Jego badania, w których zakwestionował ogólnie przyjęty w slawistyce pogląd o pierwotnej jedności języków ukraińskiego, rosyjskiego i białoruskiego, spotkały się z atakiem ze strony środowiska językoznawczego i skutkowały wykluczeniem go z grona liczących się badaczy. Każdy, kto próbował podważyć narzucony przez językoznawców i powielany przez polityków rosyjskich kanon o rzekomej jedności bratnich narodów i ich języków, traktowany był jako wróg i mógł trafić do więzienia, co niejednokrotnie miało miejsce w ZSRR. Jednakże to nie zniechęcało językoznawców ukraińskich do podejmowania prób obalenia rosyjskiej teorii o istnieniu wspólnego języka, który dał początek trzem językom wschodniosłowiańskim. W latach 1920. zaczęły pojawiać się pierwsze krytyki tej koncepcji, lecz nieprawomyślnych naukowców szybko represjonowano. Utrwalona wersja tej teorii, rozwinięta przez F. Filina i A. Szachmatowa, stała się oficjalną doktryną sowieckiego językoznawstwa. (Друль, 2024)

Jurij Szewelow, badając genezę języka ukraińskiego, zauważył, że rozwój języków może zachodzić nie tylko przez rozpad, ale też przez integrację dialektów. Taki model lepiej tłumaczył wiele zjawisk w historii języków wschodniosłowiańskich, z którymi oficjalna teoria sobie nie radziła. Przebywając na emigracji, w warunkach wolności naukowej Szewelow opracował alternatywne wyjaśnienie, które obalało mit jedności wschodniosłowiańskiej.

W 1953 roku w Szwecji opublikował pracę " Problems in the Formation of Belorussian", w której wykazał, że język ukraiński wywodzi się z dwóch regionów językowych: Halicko-Podolskiego i Kijowsko-Poleskiego, białoruski z kolei z Kijowsko-Poleskiego i Pskowsko-Smoleńskiego, natomiast język rosyjski ukształtował się na bazie Moskiewsko-Twerskiego i Muromsko-Riazańskiego

regionów językowych. Dlatego język białoruski jest znacznie bliższy ukraińskiemu niż rosyjski, który nie miał z nim wspólnego regionu językowego. Białoruski powstał w wyniku ekspansji dialektów połocko-riazańskich na tereny kijowsko-poleskie, a nie przez „rozpad języka staroruskiego”. Tym samym ukazał, że zarówno białoruski, jak i ukraiński (a także rosyjski) powstały przez złożone procesy integracyjne różnych dialektów prasłowiańskich. (Шэпax, 2012)

W swoich wspomnieniach pisał: *„Ta praca była początkiem moich najważniejszych badań naukowych nad pochodzeniem języka ukraińskiego”*. Aby obronić swoją koncepcję, musiał zakwestionować teorię Aleksieja Szachmatowa, która zakładała istnienie wspólnego języka „staroruskiego”. Szewelow udowodnił, że język białoruski nie powstał przez rozpad jednego języka, lecz w wyniku połączenia różnych dialektów. To podważało całą tradycyjną koncepcję pochodzenia języków wschodniosłowiańskich i wymagało całkowitej zmiany paradygmatu. By obalić dominującą koncepcję Szachmatowa, należało uderzyć w jej najsłabsze ogniwo – pochodzenie języka białoruskiego. Wykazanie, że powstał on nie z jednego praruskiego języka, ale z połączenia dwóch różnych grup dialektalnych, oznaczało obalenie całej idei jedności wschodniosłowiańskiej. Białoruski stał się tym kamieniem, którego usunięcie burzy cały mur. (Шевельов, 2001)

W opublikowanej w 1953 roku pracy o pochodzeniu języka białoruskiego (niestety dotychczas nie przetłumaczona na język ukraiński) Szewelow sformułował następujące kluczowe wnioski: język białoruski uformował się z zachodniej części grupy dialektalnej połocko-riańskiej (z podłożem bałtyckim) oraz północnej części grupy kijowsko-poleskiej. Część wschodnia (riazańska) została odcięta od zachodniej przez czynniki polityczne i etniczne, przechodząc pod wpływy nowogrodzko-moskiewskie. Język białoruski nie powstał w wyniku szerokich ruchów kolonizacyjnych, dlatego nie zawiera syntetycznych dialektów, w przeciwieństwie do języka ukraińskiego czy rosyjskiego. Jego podstawą literacką są dialekty centralne. Granice północna, wschodnia i południowa języka białoruskiego są rozmyte – trudno wyznaczyć wyraźną linię oddzielającą go od rosyjskiego i ukraińskiego. Formowanie się języka białoruskiego było wynikiem nie tylko procesów językowych i etnicznych, ale też politycznych podziałów i granic. Później Szewelow rozwijał swoją teorię poprzez badania fonologiczne, uważając fonetykę za najbardziej precyzyjną warstwę języka – liczbę fonemów łatwo policzyć i analizować, w przeciwieństwie do morfologii czy leksyki. W swojej monografii z 1964 roku „A Prehistory of Slavic. The Historical Phonology of Common Slavic” udowodnił, że podział języków słowiańskich na trzy główne ugrupowania (wschodnie, zachodnie i południowe) nie ma uzasadnienia w danych fonologicznych. Proces rozpadu języka prasłowiańskiego był nieregularny i złożony – bardziej przypominał burzowe chmury niż drzewo genealogiczne. (Shevelov, 1964)

Szewelow podkreślał, że losy dialektów mogły potoczyć się inaczej: północnoukraińskie mogły stać się białoruskimi, wschodniosłowackie –

polskimi, zachodniobułgarskie – serbsko-chorwackimi, a te z kolei – słoweńskimi lub bułgarskimi. (Shevelov, 1964) Te hipotetyczne formacje później nazwano „bifurkacjami”. (Andersen, 1975)

Zdzisław Stieber w swojej pracy "Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich" podobnie opisuje trzy grupy języków słowiańskich lecz jak Szewelow wskazuje, że z dialektologicznego punktu widzenia obszar wschodniosłowiański należy podzielić na cztery grupy dialektów: północnorosyjskie, południoworosyjskie, białoruskie i ukraińskie: *„Tworzą one łańcuch przechodzących w siebie ogniów ... gdzie stykają się dziś dialekty ukraińskie z południoworosyjskimi, istnieje ostra granica”*. (Stieber, 1979, s. 14)

Współcześni polscy slawiści podobnie dzielą języki słowiańskie na trzy podstawowe grupy lecz zachodnia i wschodnia grupy tworzą jeszcze zespół północnosłowiański. (Moszyński, 2012, s. 194-195) Wielu współczesnych ukraińskich językoznawców, badaczy historii języków słowiańskich, stwierdzają o samoistnym rozwoju języka ukraińskiego po podziale języka prasłowiańskiego oraz o innym podejściu do genealogicznej klasyfikacji języków słowiańskich. (Кононенко, 2012, s. 30-31)

Cechy języka ukraińskiego na tle innych języków słowiańskich

Aleksiej Pawłowski to autor pierwszej publikacji poświęconej ukraińskiej gramatyce. Zanim ujrzała światło dzienne w 1818 roku, Pawłowski trzynastcie lat wcześniej zaprezentował ją Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu, by ta wydała opinię na jej temat. Akademia uznała jego pracę za interesującą, jednocześnie przyznając, że nie posiada wystarczającej wiedzy o jej przedmiocie. Jednak „Грамматика малороссійскаго нарѣчія ” została skrytykowana z powodu polonizmów, których obecność w publikacji naukowej można byłoby odczytywać jako próbę kodyfikacji polskich wpływów w opisywanym języku. (Павловскій, 1818) Przed zaborami, czyli do 1772 roku, granica Rzeczypospolitej w niektórych miejscach sięgając aż do Dniepru, obejmowała zachodnią część dzisiejszej Ukrainy. Polacy byli obecni na tych terenach aż do początku XX wieku, stanowiąc drugą najliczniejszą grupę etniczną po Ukraińcach. Praca Pawłowskiego to nie jedyna znacząca dla historii języka ukraińskiego publikacja. W 1619 roku światło dzienne ujrzała gramatyka języka cerkiewnosłowiańskiego. (Грамматика слов'янська) Melecjusza Smotryckiego. Prawosławny, a później unicki duchowny umieścił w niej informację o jednej z najbardziej charakterystycznych cech języka ukraińskiego, czyli opozycji dźwięków [r] - [r] -[x], która nie występuje w pozostałych językach wschodniosłowiańskich, obecnie to piąta litera ukraińskiego alfabetu. (Смотрицький, 1979)

Ten dźwięk stanowił dowód na istnienie polskich i niemieckich wpływów na terenach dzisiejszej Ukrainy, przede wszystkim w jej zachodniej części.

Co ciekawe, z powodu obecności litery *ѣ* w wielu zapożyczeniach, władze ZSRR postanowiły ją usunąć z ukraińskiego alfabetu w 1933 roku. Określono ją wówczas jako „burżuazyjną”. Została przywrócona dopiero po 57 latach, czyli w 1990 roku. Obok opisanej wcześniej litery *ѣ*, alfabet ukraiński zawiera jeszcze literę *ї*, której nie znajdziemy w języku rosyjskim.

Alfabet to najoczywistsza z różnic. Język ukraiński opiera się na cyrylicy, a polski na alfabecie łacińskim. Co ciekawe, od czasu do czasu pojawiają się głosy, by wprowadzić alfabet łaciński także w języku ukraińskim, aczkolwiek nie wszystkim podoba się ten pomysł. Przewodnicząca Komisji ds. Standardów Języka Państwowego, Orysia Demska, stwierdziła, że zmiana „odciąłaby” dorobek kulturowy Ukrainy zapisany cyrylicą. Wymieniła między innymi *Pismo Święte*, słowniki oraz wspomnianą wyżej publikację Aleksieja Pawłowskiego. (Демська, 2021)

Język ukraiński ma największą liczbę fonemów ze wszystkich języków słowiańskich – 47, bułgarski – 45, polski – 44, rosyjski – 41, słowacki – 41, białoruski – 40, czeski – 35. (Мельничук, 1986, s. 33, 468; Dalewska-Greń, 1997, s. 19)

W morfologii poszczególnych języków słowiańskich można zauważyć cechy, które nie są charakterystyczne dla innych. W języku ukraińskim używane są wariantywne końcówki celownika dla rzeczowników rodzaju męskiego (np. *директору, директорові*). Istnieją też dwa sposoby tworzenia czasu przyszłego: syntetyczny (*ходитиму*) i analityczny (*буду ходити*). Natomiast w języku polskim tworzenie złożonej formy czasu przyszłego czasowników za pomocą czasownika *być* w połączeniu nie tylko z bezokolicznikiem, ale również z formą przeszłą czasowników na *ł*: *będę pisać, będę pisał(a)*. W języku ukraińskim i polskim jest wołacz (np. *Агнешко*, ukr. *Оксано*), którego nie ma w rosyjskim. Stopień wyższy przymiotnika tworzy się za pomocą przedrostka *naj-* (*найładніший*, ukr. *найгарніший*), podczas gdy w rosyjskim za pomocą wyrazu *самый* (*самыйкрасивый*). Podobnie w języku polskim i ukraińskim bardzo rozpowszechnione są bezosobowe formy na *-no, -to*, których nie ma w języku rosyjskim, tam to są imiesłowy przymiotnikowe. Najbardziej rozwinięty system imiesłowy ma język rosyjski, białoruski, polski i czeski, natomiast dla języka ukraińskiego niektóre formy są niezbyt charakterystyczne i sztucznie narzucone przez politykę rusyfikacji. (Szczerbij, 2022; Щербій, 2022) Różnice przejawiają się też w konstrukcjach z użyciem rzeczowników odczasownikowych w języku polskim, gdzie w analogicznych konstrukcjach w ukraińskim i rosyjskim występuje bezokolicznik. W morfologii języka polskiego można zauważyć cechy, które nie są charakterystyczne dla języka ukraińskiego, szczególnie formy czasu przeszłego w pierwszej i drugiej osobie liczby pojedynczej i mnogiej z końcówkami *-et (-m)*, *-eś (-ś)*, *-śmy, -ście*: *miałem, miałeś, mieliśmy, miałyśmy, mieliście, miałyście*; użycie czasownika *być* w czasie teraźniejszym w języku polskim, i pominięcie w języku ukraińskim, ponieważ czasownik *бути* we wszystkich osobach ma jedyną formę *є*; stosowanie form osobowych

czasowników przy tworzeniu form trybu przypuszczającego: *ja czytał(a)bym, ty czytał(a)byś, my czytali(ły)byśmy, wy czytali(ły)byście*.

Подобієнства міжъязыком українським а польським

Zbadane przez językoznawców tzw. odległości leksykalne pomiędzy językami słowiańskimi pokazują, że język białoruski i ukraiński ma 84% wspólnego słownictwa, polski i rosyjski różnią się w 56%, natomiast polski i ukraiński jedynie w 30%, tj. aż 70% słownictwa polskiego i ukraińskiego się pokrywa; rosyjski z ukraińskim z kolei ma 62% wspólnego słownictwa. Język ukraiński posiada 11 takich samych cech specyficznych w fonetyce i gramatyce, co język rosyjski, ale z językiem polskim ma 22 cechy wspólne, z białoruskim 29, a z chorwackim 21. Również z innymi językami słowiańskimi, czeskim, dolno- i górnołużyckim, ukraiński ma więcej wspólnych cech niż z rosyjskim. (Тищенко, 2012)

To, że ukraińska leksyka pokrywa się z rosyjską tylko w 62%, nie jest jedynym zaskoczeniem dla osób, które wierzą w panujący pogląd, że oba języki są do siebie bardzo podobne. Językoznawcy przeprowadzający badania wyodrębnili 82 cechy języka ukraińskiego, które pogrupowali między innymi w ramach następujących kategorii: fonetyka, gramatyka i leksyka. Następnie sprawdzili, ile z tych cech pokrywa się z innymi językami słowiańskimi. I tak z językiem rosyjskim, ukraiński dzieli tylko 11 z nich. To o ponad połowę mniej niż z białoruskim – 29 cech wspólnych, ze słowackim – 23, czy z Polskim – 22. (Тищенко, 2012)

W związku z tymi podobieństwami, Ukraińcy szybciej opanowują między innymi polską ortografię, która pozostałym narodowościom może sprawić nie lada trudność. Na przykład, rozróżnienie pomiędzy „ż” i „rz” w polskim nie stanowi dla Ukraińców większego problemu, bowiem polskie „rz” wymienia się w ukraińskim na „r”, np. rzeka – річка, żaba – жаба.

Warto poznać zarówno istotne podobieństwa jak i różnice w językach słowiańskich. Aby wyrobić sobie pewien pogląd na temat różnic w językach słowiańskich, mamy przykłady podstawowych zwrotów grzecznościowych i najprostszych słów, np.: ukr. червоний, біл. чырвоны, пол. czerwony, слов. červený, чes. červený, рос. красный; ukr. дякую, біл. дзякуй, пол. dziękuję, слов. d'akujem, чes. děkuji, рос. спасибо; ukr. праця, біл. праца, пол. praca, слов. práce, чes. prace, рос. работа; ukr. цибуля, біл. цыбуля, пол. cebula, слов. cibule, чes. cibule, рос. лук; ukr. чекати, біл. чакаць, пол. czekać, слов. čakat', чes. čekat, рос. ждать; ukr. тиждень, біл. тыдзень, пол. tydzień, слов. týždeň, чes. týden, рос. неделя; ukr. кава, біл. кава, пол. kawa, слов. káva, чes. káva, рос. кофе; ukr. добрий день, біл. добрыдзень, пол. dzień dobry, слов. dobrý deň, чes. dobrý den, рос. здравствуйте.

Gramatyczne pułapki

Nie brakuje jednak fałszywych przyjaciół, np. *чоловік і його дружина*, które brzmi w polskim jak „człowiek i jego drużyna”, oznacza w ukraińskim „męża i jego żonę”. Podobieństwa mogą być często mylące. W języku ukraińskim i polskim jest wiele tzw. fałszywych przyjaciół, czyli słów lub fraz, które mają bardzo podobną formę, ale jednak inne znaczenie. Na przykład: pol. *mecz* – ukr. *меч* (*miecz*), pol. *kit* – ukr. *кім* (*kot*); pol. *dywan* – ukr. *диван* (*sofa, kanapa*); pol. *czaszka* – ukr. *чашка* (*filizanka, kubek*); pol. *bogato* – ukr. *багато* (*dużo*); pol. *gotować* – ukr. *готувати* (*przygotowywać*), pol. *magazyn* – ukr. *магазин* (*sklep*).

Jeśli chodzi o kwestie gramatyczne związane z językiem ukraińskim i polskim, łatwo zaobserwować występujące na tej płaszczyźnie różnice, analizując kilka typowych błędów popełnianych przez uczących się. Błędy te w dużej mierze wynikają z przekładania reguł swojego rodzimego języka na język przyswajany jako obcy. I tak na przykład uczniowie ukraińskojęzyczni muszą wystrzegać się struktur, w których dają o sobie znać odmienności deklinacyjne i koniugacyjne: **On pracuje programistą; *Daję upominek rodzicom, przyjaciółom; *Jestem w pracy; w podróży; *Te studenty, te Polaki; *Dzieci krzyczeli; *Ja czytała*.

Z kolei Polacy uczący się ukraińskiego popełniają często takie błędy, jak tworzenie na rodzimy wzór form czasu przeszłego (**będę czekał* zamiast *я бчдч чечакм*) czy nieodmienianie w liczbie mnogiej rzeczowników zakończonych na *-um* (które zresztą należą tu do rodzaju męskiego, a nie jak w polszczyźnie do nijakiego).

Podsumowanie

W wyniku przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że język ukraiński, wbrew powszechnie rozpowszechnionym stereotypom i mitom, stanowi odrębny, samodzielny system językowy, który ukształtował się w odmiennych warunkach historycznych i geograficznych niż język rosyjski. Podważony został mit o rzekomej jedności tzw. trzech „bratnich narodów” oraz teoria o wspólnym, ogólnoruskim języku, z którego miałyby rzekomo wyewoluować trzy dialekty: rosyjski, białoruski i ukraiński. Historia pokazuje, że język ukraiński był przez wieki konsekwentnie marginalizowany, tłumiony i wypierany przez politykę rusyfikacji, która miała na celu wymazanie ukraińskiej tożsamości językowej i podporządkowanie jej dominacji rosyjskiej.

Analiza językoznawcza wykazała, że język ukraiński posiada nie tylko odrębną fonetykę, gramatykę i leksykę, ale także więcej cech wspólnych z językami zachodniosłowiańskimi (jak polski czy słowacki) niż z rosyjskim. Pod względem leksykalnym ukraiński wykazuje 70% wspólnego słownictwa z polskim, podczas gdy z rosyjskim jedynie 62%. Ukraiński dzieli także więcej

cech fonetycznych i gramatycznych z językiem polskim (22 wspólne cechy) niż z rosyjskim (tylko 11). Przykłady podobieństw, jak i różnic między językiem ukraińskim a innymi językami słowiańskimi, ukazują złożoność jego struktury i niezależny rozwój.

W świetle danych historycznych i lingwistycznych język ukraiński nie tylko zasługuje na pełne uznanie jako odrębny język narodowy, lecz również pełni kluczową rolę w badaniach porównawczych języków słowiańskich. Próby utożsamiania go z językiem rosyjskim wynikają głównie z ignorancji, propagandy oraz braku świadomości językowej. Prawda jest jednak taka, że ukraiński wyróżnia się na tle całej rodziny języków słowiańskich i jego status jako niezależnego języka został już dawno potwierdzony zarówno w badaniach filologicznych, jak i w praktyce społeczno-kulturowej.

Bibliography

- Andersen, H. (1975). "Towards a typology of change: bifurcating changes and binary relations". W: *Historical Linguistics. Proceedings of the First International Conference on Historical Linguistics*, 1–2, ed. by John M. Anderson and Charles Jones, vol. 2.
- Blahoslav, J. (1857). *Grammatika česká, z rukopisu wydali*. I. Hradila J. Jireček (red.). Widen: Tiskem L. Grunda. <https://archive.org/details/janablahoslavag00blahgoog/page/n7/mode/1up?view=theater>, 10.06.2025.
- Brückner, A. (1927). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza.
- Ciechanowski, G. (2009). Polska a wielonarodowe struktury wojskowe NATO i Unii Europejskiej. W: Podgórska R. (red.). *Polityka zagraniczna Polski w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Dalewska-Greń, H. (1997). *Języki słowiańskie*. Warszawa.
- Dobrovský, J. (2018). *Geschichte der Böhmischen Sprache und Ältere Literatur*. London: Forgotten Books.
- Moszyński, L. (2012). *Wstęp do filologii słowiańskiej*. Warszawa: PWN.
- Schleicher, A. (1863). *Die Darwin'sche Theorie und die Sprachwissenschaft*. Leipzig: Verlag von W. Engelmann.
- Shevelov, G. Y. (1964). *A Prehistory of Slavic. The historical phonology of common Slavic*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

- Stieber, Z. (1979). *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Warszawa: PAN.
- Szczerbij, N. (2022). „Hybrydalne formy czasownikowe w języku polskim i ukraińskim”. W: *Poradnik Językowy. Zeszyt specjalny*, t. 1.
- Trochimczuk, S. (1998). „Geopolityczna rola i miejsce Ukrainy w Europie w kontekście partnerstwa polsko-ukraińskiego”. W: *Polska i jej sąsiedzi wobec przemian cywilizacyjnych i geopolitycznych. Biuletyn „Geopolitical Studies*, z. 4.
- Wojsznis, P. (2022). *Język ukraiński ma więcej wspólnego z polskim niż myślisz*. <https://pl.babbel.com/pl/magazine/jezyk-ukrainski-jezyk-polski>, (10.06.2025).
- Демська, О. (2021). Голова Нацкомісії зі стандартів державної мови: «думаю, що ми не перейдемо на латиницю». <https://www.radiosvoboda.org/a/news-demska-pro-perekhid-na-latynytsiu/31119517.html>, (24.02.2021).
- Друль, О. (2024). *Не заперечена теорія генези української мови Шевельова*. <https://zbruc.eu/node/118155>, 06.09. 2025.
- Кононенко, І. (2012). *Українська та польська мови: контрастивне дослідження*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Мавродин, В. (1950). „Основные этапы этнического развития русскогo народа”. W: *Вопросы Истории*, nr 4.
- Мельничук, А. (1986). *Историческая типология славянских языков: Фонетика, словообразование, лексика и фразеология*. Киев: Наукова думка.
- Павловскій, Ал. (1818). *Граматика малоросійського нарѣчія, или Грамматическое показаніе существеннѣйшихъ отличій, отдалившихъ Малоросійское нарѣчіе отъ чистаго Россійскаго языка, сопровождаемое разными по сему предмету замѣчаніями и сочинѣніями*. Санктпетербургѣ: Вѣ типографіи В. Плавильщикова,
- Смаль-Стоцький, С. (1927). *Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення*. Прага.
- Смотрицький, М. (1979). *Граматика слов'янська (1619). Підготовка факсимільного видання В. Німчука*. Київ: «наукова думка».
- Тищенко, К. (2012). „Правда про походження української мови”. W: *Український тиждень*, nr 39 (256).
- Ужевич, І. (1970). *Граматика слов'янська (за вид. «Граматика слов'янська І. Ужевича*. Київ.
- Шевельов, Ю. (2001). *Я – мене – мені... (і довкруги). Спогади*. t. 2, Харків, Нью-Йорк: Видання часопису «Березіль», Видавництво М. П. Коць.

- Шэрах, Ю. (2012). „Праблемы фармаваньня беларускай мовы”, tłum. А. Кузьміч. W: *Arche. Пачатак*, nr 6.
- Щербій, Н. (2022). „Взаємовпливи російської та польської мов на вживання гібридних форм дієслова в українській мові”. W: *Актуальні аспекти міжмовних відносин у сучасній науковій парадигмі*. Київ.

Correspondence concerning this paper should be addressed to

Dr. Nataliia Shcherbii – Chair of the Department of Slavic Languages Vasyl Stefanyk Carpathian National University, (Ukraine)

E-mail: nataliia.shcherbii@cnu.edu.ua